

Eerste Kamer der Staten-Generaal

Staatssecretaris van Defensie
De heer D.G. Boswijk
Postbus 20701
2500 ES Den Haag

Kazernestraat 52
2514 CV Den Haag
postbus 20017
2500 EA Den Haag

telefoon 070 312 92 00
fax 070 312 93 90

e-mail postbus@eerstekamer.nl
internet www.eerstekamer.nl

datum 4 maart 2026

betreft Vragen inzake Definitief Nationaal Programma Ruimte voor Defensie (NPRD)

ons kenmerk 180078

De leden van de commissie voor Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking (BDO) hebben met belangstelling kennisgenomen van het afschrift¹ van 29 januari 2026 van de staatssecretaris van Defensie van de brief aan de Tweede Kamer waarin het Definitief Nationaal Programma Ruimte voor Defensie (NPRD) is aangeboden. De leden van de fracties van **D66**, **PvdD** en **Fractie-Visseren-Hamakers** hebben naar aanleiding hiervan enkele vragen en opmerkingen. Het lid van de **OPNL**-fractie sluit zich aan bij de vragen van de leden van de D66-fractie.

Vragen en opmerkingen van de leden van de D66-fractie

De leden van de D66-fractie zijn van mening dat we moeten investeren in onze krijgsmacht om onze vrede, veiligheid, en manier van leven te beschermen. Daar is uiteraard ruimte voor nodig - fysieke ruimte, stikstofruimte, en milieuruimte - en die ruimte is schaars in Nederland. Zij hebben nog enkele vragen.

Meer dan de helft van uitbreiding buiten bestaande defensie terreinen gaat ten koste van de natuur.² De leden van de fractie van D66 waarderen het dat Defensie een milieueffectrapportage (mer) heeft uitgevoerd en de aandachtspunten van de Commissie mer heeft verwerkt in het Definitief NPRD. In het NPRD is per aangewezen locatie voor een ruimtebehoefte aangegeven of deze ten koste gaat van natuur (of grond met andere bestemming), wat het effect op de natuur is en wat de omvang van dit effect zal zijn. De mitigerende en compenserende maatregelen worden echter uitgewerkt in de vervolgfase. Welke waarborgen zijn er dat het niet bij het constateren van effecten op de natuur blijft, maar dat negatieve effecten in de uitvoering van het NPDR daadwerkelijk beperkt en gecompenseerd worden? Worden de huidige wettelijke kaders voor natuurcompensatie bij verslechtering en/of vermindering van natuur vanwege ruimtegebruik voor militaire doeleinden nageleefd? Op welke manier gebeurt dit? Zijn er bijvoorbeeld geschikte ruimtelijke reserveringen gemaakt voor de natuurcompensatie?

¹ Kamerstukken I, 2025-2026, 36592, B.

² Bijlage bij Kamerstukken I, 2025-2026, 36592, B: Ministerie van Defensie, 19 december 2025, Nationaal Programma Ruimte voor Defensie, p. 28.

datum 4 maart 2026

ons kenmerk 180078

blad 2

In de paragraaf over stikstofruimte lezen deze leden het volgende: "Naast het bovenstaande probeert Defensie via de *Wet op de defensiegereedheid en de Ministeriële Commissie Economie en Natuurherstel* mogelijkheden te vinden om de ambities van het NPRD te realiseren."³ Welke mogelijkheden onderzoekt de regering? Deze leden hebben de zorg dat er naar mogelijkheden wordt gezorgd om de ruimtebehoefte van Defensie uit te zonderen van de natuurvergunningsplicht. Kunt u die zorg wegnemen en bevestigen dat ook de ruimte voor militaire doeleinden binnen de stikstofruimte moet en blijft vallen? Of positiever geformuleerd; hoe draagt Defensie bij aan een daling van de stikstofemissies? Het is vooral van belang dat door de uitbreidingen van Defensie de stikstofproblematiek niet wordt vergroot voor andere sectoren in de samenleving. Welke garanties zijn hiervoor, zo vragen de leden van de D66-fractie.

Vragen en opmerkingen van de leden van de PvdD-fractie

1. Bent u het met de leden van de PvdD-fractie eens dat de realisatie van het Natuur Netwerk Nederland met het realiseren van de doelen van het NPRD (zoals bijvoorbeeld het plaatsen van een kazerne in Zeewolde) nog verder uit zicht verdwijnt? Zo ja, welke maatregelen gaat u nemen om dit te voorkomen of om de effecten te mitigeren?
2. Hoe verhouden de extra defensieactiviteiten, zoals uitbreiding van oefenterreinen en intensivering van vlieg- en transportbewegingen, zich tot de geldende stikstofreductiedoelen en de nationale klimaatdoelstellingen? Kunt u uitsluiten dat het NPRD leidt tot een toename van stikstofdepositie in reeds overbelaste natuurgebieden?
3. Welke onderzoeken zijn uitgevoerd naar de effecten van laagvlieggebieden en helikopteroefeningen op wilde dieren, waaronder broedvogels en zoogdieren? Bent u bereid om laagvliegactiviteiten in of nabij kwetsbare natuurgebieden uit te sluiten indien negatieve effecten niet overtuigend kunnen worden weerlegd?
4. Welke alternatieven zijn onderzocht om ruimtebeslag op natuur- en landbouwgrond te beperken, zoals intensiever gebruik van bestaande defensielocaties of internationale samenwerking in oefengebieden? Kan de minister toelichten waarom deze alternatieven wel of niet zijn overgenomen in het definitieve NPRD?
5. Bent u bereid om het verkrijgen van een natuurvergunning voor militair gebruik van Lelystad Airport af te wachten voordat met voorbereidingen wordt gestart? Zo nee, waarom niet?
6. Kunt u toelichten in hoeverre het NPRD is gebaseerd op analyses van moderne oorlogsvoering, waarin onbemande systemen, drones en elektronische oorlogsvoering centraal staan? Welke strategische scenario's lagen hieraan ten grondslag?
7. Hoe verhoudt de gekozen uitbreiding van fysieke oefenterreinen en kazernelocaties zich tot de verwachting dat bij 'moderne' oorlogsvoering in toenemende mate gebruik wordt gemaakt van kleinere, mobiele en onbemande systemen met een beperktere fysieke voetafdruk? Is onderzocht of dezelfde operationele doelen met minder ruimtelijke uitbreiding kunnen worden bereikt?

³ Ministerie van Defensie, 19 december 2025, Nationaal Programma Ruimte voor Defensie, p. 98.

datum 4 maart 2026

ons kenmerk 180078

blad 3

Vragen en opmerkingen van de leden van de Fractie-Visseren-Hamakers

Het lid van de Fractie Visseren-Hamakers leest het volgende in het NPRD: "Defensie ziet daarom verschillende kansen voor functiecombinaties. Deze kansen worden met name gezien op het gebied van cultureel erfgoed, natuur en biodiversiteit, rekening houden met water en bodem, en energie en duurzaamheid."⁴

1. Hoe vindt de afweging plaats tussen defensiebelangen en andere belangen zoals natuur, biodiversiteit, waterkwaliteit, bodemkwaliteit, energie en duurzaamheid?
2. Is in de totstandkoming van het Definitief Nationaal Programma Ruimte voor Defensie ook rekening gehouden met dierenwelzijnsbelangen? Zo ja, op welke manier? Zo nee, waarom niet?
3. Wat is de het concrete verschil tussen defensie en niet-defensie? Veel voorzieningen in Nederland krijgen nu een dubbele functie (vliegvelden, wegen, etc.). Wat betekent dit concreet voor belangenafwegingen en participatieprocedures?

Verder leest het lid van de Fractie-Visseren-Hamakers dat 50,9% van het ruimtebeslag van defensie gerealiseerd zal worden in natuurgebieden.⁵

4. Hoe is deze belangenafweging tot stand gekomen? Wat zijn de precieze gevolgen voor de natuur in deze regio's? Is er een impactanalyse gedaan op de gevolgen voor bedreigde dier- en plantensoorten die in deze gebieden gevestigd zijn? Zo ja, dan ontvangt dit lid graag de resultaten. Zo nee, waarom niet?

5. Vallen hier ook recreatiegebieden onder? Wat zijn de gevolgen voor de veiligheid en toegankelijkheid voor mensen die van deze recreatiegebieden gebruik maken?

Het lid van de Fractie-Visseren-Hamakers leest vervolgens dat "de realisatie van enkele behoeften op de voorkeurslocaties die in dit programma zijn aangewezen, bereikbaarheidseffecten hebben. Dit kan leiden tot de vraag om bestaande (spoor)weginfrastructuur aan te passen."⁶

6. Kunt u aangeven welke aanpassingen concreet gedaan zullen worden in de (spoor)weginfrastructuur?

7. Hoeveel extra stikstof zal in Nederland worden uitgestoten door de toegenomen activiteiten van defensie? Welke impact hebben deze activiteiten op de doelstellingen van de kaderrichtlijn water? Hoeveel extra fijnstof zal in Nederland worden uitgestoten door toegenomen activiteiten van defensie?

Het lid van de Fractie-Visseren-Hamakers leest dat Defensie streeft naar energieonafhankelijkheid bij zowel inzet als bedrijfsvoering.⁷

⁴ Idem, p. 28.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

⁷ Idem, blz. 30.

datum 4 maart 2026

ons kenmerk 180078

blad 4

8. Hoeveel energie is in totaal nodig voor de activiteiten van Defensie? Van welke energiebronnen gaat defensie concreet gebruikmaken? Wat voor invloed heeft dit op de energievoorziening voor de rest van Nederland? Dit lid leest ook dat Defensie wil streven naar voldoende duurzame energie op nieuwe locaties.⁸ Betekent dit dat Defensie zelf energiebronnen gaat aanleggen? Zo ja, welke duurzame energiebronnen worden aangelegd?

Ten slotte leest het lid van de Fractie-Visseren-Hamakers dat Lelystad Airport uitgebreid zal worden voor een derde jachtvliegtuiglocatie, waardoor een fysieke uitbreiding van de luchthaven plaats zal vinden inclusief een verlenging van de start- en landingsbaan.⁹

9. Waarom heeft de regering de keuze gemaakt om een Lelystad airport uit te breiden in het licht van de negatieve gevolgen voor het klimaat, stikstofuitstoot en de gezondheid van omwonenden? Erkent u dat de uitbreiding van Lelystad Airport onverenigbaar zijn met klimaatdoelen die Nederland dient te behalen? Dit lid verzoekt u om een reflectie hierop. Heeft Lelystad Airport de benodigde milieu- en natuurvergunningen voor de opening en uitbreiding?

De leden van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingssamenwerking (BDO) zien uw reactie met belangstelling tegemoet en ontvangen deze graag binnen vier weken na dagtekening van deze brief.

Hoogachtend,

Koen Petersen

Voorzitter van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken, Defensie en
Ontwikkelingssamenwerking

⁸ Ibidem.

⁹ Idem, blz. 45.